Výzvy ekumenické hermeneutiky v současnosti a okolnosti jejího vzniku

Zdenko Š Širka

Challenges of Ecumenical Hermeneutics in the Presence and Circumstances of its Origin. This article deals with the development of hermeneutics in the dialogue between confessions within the ecumenical movement, from its beginnings in 1927 until the current time. The article brings an overview of historical circumstances, critically presents the main documents of ecumenical hermeneutics, including contemporary tendencies and challenges. Special attention is given to the various models of ecumenical hermeneutics, influence of philosophical hermeneutics, as well the role of hermeneutical questions in contemporary ecumenical dialogue.
Keywords: Hermeneutics, Ecumenical dialogue, Tradition, Church

Na konci dvacátého století došlo k velké změně v ekumenickém dialogu, a proto v současnosti můžeme mluvit o nové ekumenické situaci, která je výsledkem střetu mezi křesťanskou vírou a kulturní pluralitou. Znamená to, že debata již nesměřuje k legitimaci inkulturace a kontextualizace, ale otázkou se stává, jak zprostředkovávat komunikaci mezi odlišnými kontextuálními teologiemi a konfesemi. Konrad Raiser přirovnává tuto situaci ke zkušenosti rané církve, která se musela vypořádat s rychlým nárůstem členů, který přinesl různé formy křesťanského života, teologie a liturgie. V úsilí udržet jednotu a zároveň zachovat různost, vytvořila raná církev nástroje, které jí to umožnily, byl to především biblický kánon, pravidlo víry a struktura církve.[1] Moderní ekumenické hnutí se také vyrovnává se situací, kdy jsou křesťanské komunity přítomny již ve všech kulturách světa a samy se teď staly těmi, které provádějí misijní aktivitu. Následkem tohoto vývoje vzniká potřeba vytvořit nový rámec kritérií, který umožní pokračovat v komunikaci mezi tradičními a inkulturovanými formami křesťanství.

Nová ekumenická situace

Příklad nově vzniklého teologického sebevědomí byl viditelný i na sedmém Valném shromáždění Světové rady církví v australské Canbeře roku

[1] Konrad Raiser, „Beyond Tradition and Context: In Search of an Ecumenical Framework", *International Review of Mission*, 1991, roč. 80, s. 351–352.

1991 (téma: Přijď, Duchu svatý a obnov celé stvoření). Mám na mysli kritiku Chung Hyun Kyung z Jižní Korey, kterou vznesli pravoslavní účastníci a která se týkala její přednášky o Duchu Svatém uvedenou tancem a hudbou. V diskusi dokonce zazněl pojem synkretismus, ze kterého byla obviněna.[2] V ekumenickém dialogu se pojem synkretismus používá v souvislosti s „překládáním" křesťanského poselství do odlišných kulturních prostředí, konkrétněji pro popis situace, kdy toto překládání zašlo až příliš daleko a zkompromitovalo křesťanskou víru.[3] Přednáška Chung Hyun Kyung byla výsledkem takového překládání vnímání Ducha Svatého do kulturního kontextu Jižní Korey, především do situace žen, a proto byla posluchači kritizována, že zašla až moc daleko.[4] Tento příběh používám ilustrativně a chci na něm ukázat nedostatek hermeneutických kritérií v ekumenickém dialogu umožňujících vzájemný rozhovor, porozumění a uznání. Pravoslavní účastníci a Chung Hyun Kyung nepoužívali stejnou řeč; zatímco přednáška byla přednesena v duchu kontextuální hermeneutiky, její oponenti používali hermeneutiku tradice, která vychází z tradice apoštolské víry jako normativního kritéria ekumenického rozhovoru.[5] Zpráva z valného shromáždění jasně popsala situaci: „Určitá nejednotnost je ve společenství, jakým je SRC, přirozená. Nicméně, hledání ucelené teologie má zásadní význam a musí zůstat prioritou. V této souvislosti je důležité přivést kontextuální teologie do dialogu s „klasickými" teologiemi s cílem vyvinout ekumenický způsob, jak dělat teologii."[6] Znamená to tedy, že Písmo nemá ústřední poselství a že všechny způsoby apropriace evangelia jsou legitimní?

Otázka výkladu Písma a shody mezi rozličnými církevními společenstvími se stala v současnosti téměř nemožnou kvůli fragmentaci metod

[2] Více o tomto viz Raiser, „Beyond Tradition and Context: In Search of an Ecumenical Framework", s. 347–349. Viz také Athanasios Basdekis, „Canberra und die Orthodoxen. Anfragen und die Forderungen an den ÖRK im Anschluß an den 7. Vollversammlung", in: *Ökumenische Rundschau*, 1991, roč. 40, s. 356–374 anebo Lawrence E. Adams, „The WCC at Canberra: Which Spirit?", in: *First Things*, 1991, 30–37.

[3] Mluví se o tom v ekumenickém dokumentu *Guidelines on Dialogue with People of Living Faiths and Ideologies* (1979).

[4] „musíme chránit před tendencí nahradit *‚soukromým' duchem, duchem světa nebo jinými duchy Ducha svatého*, který vychází od Otce a spočívá v Synu." Viz Michael Kinnamon (ed.), *Signs of the Spirit: Official Report of the Seventh Assembly of the World Council of Churches*, Geneva: World Council of Churches, 1991, s. 281; pro reflexe pravoslavných účastníků viz s. 279–282.

[5] Viz také novější článek, který vychází z podobného kontextu: Ahram Kang, „Ecumenical Hermeneutics through a Study of Missiological Typologies", *International Review of Mission*, 2015, 104, s. 345–360.

[6] Kinnamon (ed.), *Signs of the Spirit: Official Report of the Seventh Assembly of the World Council of Churches*, s. 185. Viz také výsledek setkání v Chambésy (Švýcarsko) ze září 1991 „Inter-Orthodox consultation after the Canberra assembly".

a jsme svědky celé palety přístupů.[7] V současné době upřednostňovaný důraz na svět čtenáře[8] nezjednodušil situaci, ba ji ještě více zkomplikoval, protože se ukazuje zjevná rozmanitost samotných čtenářů a jejich různé kontexty. Mám na mysli především hlasy z Afriky, Asie a Latinské Ameriky. Tváří v tvář této situaci se vynořuje klíčová otázka: Jaký druh hermeneutiky používat, aby byla podpořena snaha těch, kteří chtějí dosáhnout viditelné jednoty církve? Vytvoření ekumenického způsobu teologie, který by umožnil tuto komunikaci a odpověděl na popsanou situaci, se stalo programovou náplní ekumenických setkání v devadesátých letech pod hlavičkou ekumenické hermeneutiky.[9] Především *Výbor pro víru a řád Světové rady církví* svými projekty položil nový důraz na hermeneutiku tradice a na hledání společného rámce ekumenické komunikace a vzájemného uznání.

Co je to vůbec ekumenická hermeneutika? Hermeneutika měla až do konce 19. století podobu nauky, která poskytovala pravidla správného výkladu. Jako *hermeneutica sacra* se od renesance vyvíjela spolu s hermeneutikou *profana* a *iuris.* S hermeneutikou souvisí exegeze jako biblická teologie usilující o vyjádření správného smyslu Písma.[10] Pokud budeme naslouchat dvěma předním českým teologům, je hermeneutika mnohem víc než výklad textů. Podle Petra Pokorného není hermeneutika jenom

---

[7] Viz např. seznam metod v Manfred Oeming, *Úvod do biblické hermeneutiky*, 2. vyd., Praha: Vyšehrad, 2016.

[8] „Svět čtenáře" jako jeden element hermeneutického čtyřúhelníku, viz: František Trstenský, „Proces porozumenia biblického textu", in: Hermeneutika, 2011. Dostupné online: http://www.hermeneutika.cz/inpage/hermeneutika-2011/ [citováno: 7. 7. 2016].

[9] Formální výzva ke vzniku projektu ekumenické hermeneutiky zazněla až roku 1993 (Pátá Světová konference Výboru pro víru a řád), ale hlasy o potřebě ekumenické hermeneutiky se ozývaly už před tím; kardinál Joseph Ratzinger už v 1983 mluvil o *Hermeneutik der Einheit* (Joseph Ratzinger, „Probleme und Hoffnungen des anglikanisch-katholischen Dialogs", *Internationale katholische Zeitschrift*, 1983, sv. 12, s. 244–259. Pojem „ekumenická hermeneutika" použil již v roce 1990 Anton Houtepen pro označení hermeneutiky sdílené všemi církvemi, tedy hermeneutiky koherence, která v jeho pojetí vychází z hermeneutického ekumenického *quadriga* (*ökumenisches Viereck*): *res gesta* jako připomínání dějin Izraele a Ježíšova příběhu, *allegoria* jako narativní přítomnost společenství shromážděných věřících, *sensus moralis* jako praxe následování a služba světu různými způsoby, *anagogia* jako výzva pro každého člověka, který je povolán hledat Boží království a bojovat proti zlu. Viz Anton Houtepen, „Ökumenische Hermeneutik: Auf der Suche nach Kriterien der Kohärenz im Christentum", *Ökumenische Rundschau*, 1990, roč. 39, č. 3, s. 279–296. Viz také „Ecumenism and Hermeneutics: Diversity, Dissemination, Coherence", in: Anton Houtepen et al. (eds.), *Ecumenism and Hermeneutics*, Utrecht: Interuniversitair Instituut voor Missiologie en Oecumenica, 1995, s. 3–19.

[10] K dějinám hermeneutiky viz Karel Skalický, *Hermeneutika a její proměny*, Rychnov nad Kněžnou: Ježek, 1997, anebo Jozef Leščinský, *Hermeneutika: (krátky náčrt dejín interpretácie)*, Ružomberok: Verbum, 2013.

teorie výkladu, ale teorie dorozumění vůbec;[11] podle Pavla Filipiho se ekumenická hermeneutika nesoustředí jenom na texty, ale i na živé symboly a užívané praktiky.[12] V ekumenickém hnutí se ekumenickou hermeneutikou rozumí pokus odhalit důvody pro zřejmý nedostatek shody viditelný v různých způsobech přístupu k Písmu a tradici a v těžkosti vzájemného porozumění mezi křesťany. Zároveň je to pokus vytvořit společný rámec, ve kterém budou církve moci komunikovat, vzájemně se uznávat a kde bude viditelná jednota církve na zemi.[13] Předtím, než budu reflektovat současnou ekumenickou hermeneutiku a její výzvy, včetně hledání činitelů, které ovlivnily její vývoj, je potřeba, abych aspoň v krátkosti popsal, co předcházelo tomu, co dnes nazýváme ekumenickou hermeneutikou.[14]

Okolnosti vzniku ekumenické hermeneutiky

Otázka výkladu Písma byla od samotného začátku v centru pozornosti hnutí usilujícího o dosáhnutí jednoty, i když samotný koncept hermeneutické jednoty nebyl vytvořen. Předpokládalo se, že pokud by bylo správně interpretováno, dokázalo by jedno evangelium sjednotit církev. Proto bylo evangelium už na první Světové konferenci Hnutí pro víru a řád v roce

[11] Petr Pokorný, *Hermeneutika jako teorie porozumění*, Praha: Vyšehrad, 2006, s. 17.

[12] Pavel Filipi, *Církev a církve: kapitoly z ekumenické eklesiologie*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2000, s. 152.

[13] I když je pojem ekumenická hermeneutika zaveden už téměř 20 let a v různých obdobách je diskutován půl století, je udivující, že autoritativní díla z oblastí hermeneutiky (autoři jako Anthony Thiselton, Werner Jeanrond, Jens Zimmermann, John Barton) vůbec nezmiňují ekumenickou hermeneutiku a mlčí o tomto vývoji, praktických zkušenostech a postřezích z ekumenických kruhů. „It is as if the ecclesial and ecumenical work on hermeneutics does not exist". Dirkie Smit, „Ecumenical Hermeneutics? Historical Benchmarks and Current Challenges of a Concept", in: A. Frochtling, *Being (the Church) beyond the South-North-Divide: Identities, Otherness and Embodied Hermeneutics*, Münster: LIT, 2003, s. 24.

[14] Když mluvíme o protestantském příspěvku do debaty, jsou zde důležitá jména jako Ingolf Dalferth, Dietrich Ritschl, Ulrich Körtner, Ulrich Kühn, Lukas Vischer. Na katolické straně jsou to Harald Wagner, Wolfgang Thönissen, Tim Lindfeld, Gregor Maria Hoff a Peter Neuner. Viz přehled osobností ekumenické hermeneutiky v Michael Weinrich, „Ist der Weg das Ziel? Zur aktuallen Debatte um die ökumenische Hermeneutik", *Theologische Literaturzeitung*, 2011, roč. 136, č. 1, s. 831–847. Pro okolnosti vzniku a přehled dokumentu viz také Peter-Ben Smit, „Canonical Criticism: On the Road Towards Ecumenical Hermeneutics", in: Peter-Ben Smit, *From Canonical Criticism to Ecumenical Exegesis? A Study in Biblical Hermeneutics*, Leiden: Brill, 2015, s. 139–172, a Simone Sinn, „Hermeneutics and Ecclesiology", in: Gerard Mannion – Mudge s. Lewis (eds.), *The Routledge Companion to the Christian Church*, New York: Routledge, 2008, s. 576–596.

1927 ve švýcarském Lausanne vnímáno jako „poselství církve světu."[15] Toto sebevědomí bylo založené na důvěře v jednotu biblické zprávy a především na důvěře k biblickým vědám. Už druhá Světová konference Hnutí pro víru a řád ve skotském Edinburghu (1937) tuto důvěru ve vědeckou exegezi formulovala explicitně, když vyjádřila očekávání, že i když je náš poklad v „hliněných nádobách", věda dokáže poskytnout „správný výklad."[16]

V době po druhé světové válce bylo v ekumenickém hnutí sdíleno přesvědčení, že etický a politický odkaz Písma je důležitý pro současnou podobu světa, a proto byla otázka výkladu Písma diskutována i na prvním Valném shromáždění Světové rady církví (SRC) v holandském Amsterdamu (1948) a objevovala se také v mnohých bilaterálních a multilaterálních debatách mezi církvemi.[17] Pouze jeden rok po valném shromáždění toto přesvědčení kulminovalo v dokumentu *Hlavní zásady pro výklad Bible* (Guiding Principles for the Interpretation of the Bible)[18] připraveném na schůzi ve Wadham College v Oxfordu v roce 1949. Toto setkání se snažilo odpovědět na otázku, jak Písmo jako slovo Boží mluví do záležitostí světa. Leč optimismus z Wadham rychle vyprchal, neboť se ukázalo, že otázka výkladu je v rozdělených církvích mnohem komplexnější, než se dosud uvažovalo. V ekumenickém hnutí tedy musel být uznán rozestup mezi světem Bible a světem, ve kterém žije dnešní čtenář, obzvláště v otázce aplikace získaných poznatků a výkladů.[19] Došlo k tomu v důsledku zvýšeného uvědomění si významu rozmanitosti tradic, o kterém sice v Lausanne a Edinburghu věděli, ale které se naplno projevilo až na Valném shromáždění Světové rady církvi v indickém Novém Dillí (1961) díky zapojení pravoslavných církví z východní Evropy.[20] Tento proces vyvrcholil na čtvrté Světové konferenci Výboru pro víru a řád

[15] Lukas Vischer (ed.), *A Documentary History of the Faith and Order Movement: 1927–1963*, St. Louis: Bethany Press, 1963, s. 29.

[16] Vischer (ed.), *A Documentary History of the Faith and Order Movement: 1927–1963*, s. 44.

[17] Pro přehled vývoje v rámci různých tradic viz M. G. Cartwright, „Hermeneutics", in: Nicholas Lossky et al. (eds.), *The Dictionary of the Ecumenical Movement*, Geneva: WCC Publications, 2002, s. 513–519, též Ellen Flesseman-van Leer, *The Bible: Its Authority and Interpretation in the Ecumenical Movement*, Geneva: WCC Publications, 1980.

[18] Publikován v Flesseman-van Leer, *The Bible: Its Authority and Interpretation in the Ecumenical Movement* s. 13–17.

[19] Viz např. Cartwright, „Hermeneutics", s. 513.

[20] Pro stručný vývoj jednání od člena komise pro Víru a řád, viz Josef Smolík, „Čtyřicet let Světové rady církví", *Křesťanská revue*, 1988, roč. 55, s. 201–206.

v kanadském Montrealu (1963), která je mnohými považována za historický mezník ve vývoji ekumenické hermeneutiky[21] a za klíčový průlom.[22]

Konference v Montrealu vytvořila zprávu, jejíž součástí (druhá část, § 38–73) byl dokument *Písmo, Tradice a tradice* (Scripture, Tradition and Traditions)[23], který měl vyřešit překážky v dialogu mezi konfesemi. Dokument se věnoval třem různým, avšak propojeným částem, kterými byly: „Písmo, Tradice a tradice", „Jednota tradice a rozmanitost tradic" a nakonec „Křesťanská tradice a kulturní rozmanitost". Z důvodu nedostatku času[24] byla však v plénu prezentována a prodiskutována jenom první část o t/Tradici; druhá a třetí část musely počkat několik desetiletí, než se jim dostalo pozornosti. K průlomu došlo především ve vztahu mezi Písmem a Tradicí, kdy dokument „zjevně pod vlivem přítomnosti pravoslavných"[25] uvádí:

> V naší zprávě jsme rozlišovali mezi řadou různých významů slova tradice. Mluvíme o Tradici (s velkým T), tradici (s malým t) a o tradicích. Výrazem Tradice se míní evangelium samo, předávané z generace na generaci církví a v církvi, Kristus sám přítomný v životě církve. Výrazem tradice se míní proces předávání. Výrazu tradice se užívá ve dvou významech, k označení rozmanitosti výrazových forem a také toho, co nazýváme konfesní tradice, například luterská tradice nebo reformované tradice. Ve druhé části naší zprávy se slovo používá v dalším smyslu, když mluvíme o kulturních tradicích.[26]

Tato snad nejcitovanější část z dokumentu představuje pokus o krok vpřed v problematice, která je zdrojem napětí mezi dvěma přístupy k otázce Písma a jeho roli v učení a životě církve. První zdůrazňuje *sola scriptura* a druhý trvá na rovnováze mezi Písmem a tradicí. Montrealský dokument totiž nechápe Písmo a Tradici jako dvě oddělené entity,

---

[21] Tak Smit, „Ecumenical Hermeneutics? Historical Benchmarks and Current Challenges of a Concept", s. 26.

[22] Tak Anton Houtepen, „Hermeneutics and Ecumenism: The Art of Understanding a Communicative God", in: Peter Bouteneff – Dagmar Heller, *Interpreting Together: Essays in Hermeneutics*, Geneva: WCC Publications, 2001, s. 8.

[23] Publikován v Patrick C. Rodger – Lukas Vischer (eds.), *The Fourth World Conference on Faith and Order, Montreal 1963*, New York: Association Press, 1964, s. 50–61, též online https://ecumenism.net/archive/wcc/1963_WCC_fo_scripture_tradition_and_traditions.htm [citováno: 7. 7. 2016]. Pro vhodný výklad Montrealu viz Martin Cressey, „Scripture, Tradition and traditions" in: Bouteneff – Heller, *Interpreting Together: Essays in Hermeneutics*, s. 92–97 anebo Robert A. Nelson, „Scripture, Tradition and traditions", *The Ecumenical Review*, 1964, roč. 16, č. 2, s. 158–163.

[24] *Scripture, Tradition and traditions*, § 41.

[25] Smit, „Ecumenical Hermeneutics? Historical Benchmarks and Current Challenges of a Concept", s. 27.

[26] *Scripture, Tradition and traditions*, § 39.

ale spíše považuje Písmo za vnitřní normu Tradice a Tradici za kontext pro čtení Písma. Tradice (s velkým počátečním písmenem) je tudíž ztotožněna s evangeliem a ne s partikulárními konfesemi nebo kulturními tradicemi. Proto další klíčová pasáž uvádí, že všichni žijeme v té stejné Tradici (*paradosis*), která pramení ještě ve Starém zákoně. Je to tradice evangelia přenášená v církvi silou Ducha svatého a aktualizovaná svátostmi, kázáním a misií.[27] Implikací montrealského dokumentu pro ekumenickou hermeneutiku je zjištění, že se Tradice aktualizuje a že se tak děje různými způsoby. Je to něco, co není dané, Tradici není možné vlastnit, nýbrž existuje jako pokračující sled událostí, jako živá Tradice a skládá se z celé mozaiky činností od kázání a vysluhování svátostí přes misie a svědectví až po vyučování teologie. Toto vnímání bylo ovlivněno pravoslavnými účastníky, kteří sdíleli svůj postoj k Tradici jako mystériu, které nemůže být svázáno definicí.[28] Význam dokumentu spočívá také v tom, že protestantská strana potlačila svou podezíravost ke konceptu tradice a uznala pravoslavné argumenty, že Písmo vzniklo v již existující Tradici a že pokračující Tradice vytváří kontext výkladu Písma. Protestantská strana dokonce v návrhu dokumentu uváděla frázi „Můžeme tedy říci, že jako křesťané existujeme *sola traditione*, tradicí samou", která nakonec na námitky Ernsta Kässemanna a Maxa Thuriana nebyla použita ve finální verzi.[29]

Nicméně tento pohled na zprostředkovávání evangelia v církvi za pomoci Ducha svatého nevyřešil hermeneutický problém vztahu mezi Písmem a autoritativní církevní tradicí, ani vztah mezi Tradicí a tradicemi. Také nevyřešil napětí mezi odlišnými církevními tradicemi z pohledu kázání/učení, svatostí či křesťanského života. Montreal nedosáhl nic víc než pouhého konstatování tří faktorů procesu přenášení: původní události

[27] *Scripture, Tradition and traditions*, § 45.

[28] Jsou to postoje ovlivněné teologií Johna Meyendorffa a Georga Florovského. Viz Cressey, „Scripture, Tradition and traditions: A Reflection on the Studies in the 1960s", s. 93–95. Ve svém příspěvku Nicholas Lossky (Nicholas Lossky, „Tradition Revisited", in: Bouteneff – Heller, *Interpreting Together: Essays in Hermeneutics*, s. 98–101) vysvětluje, že rozlišení mezi tradicí (malé začáteční písmeno) a Tradicí (velké začáteční písmeno) v pravoslaví bylo velkým tématem u ruských emigrantů po roce 1917, kteří přišli ze situace, kde se předpokládalo, že pravoslaví může existovat jenom v rámci kultury. Jenomže v emigraci si uvědomili, že pravoslaví není navázáno na konkrétní kulturu. Jaká je tedy skutečná podstata pravoslaví? Tuto situaci vyřešil Sergej Bulgakov, když ve své slavné knize o pravoslaví napsal: „Orthodoxy is the Church of Christ on earth. The Church of Christ is not an institution; it is a new life with Christ and in Christ, guided by the Holy Spirit." Sergej Bulgakov, *The Orthodox Church*, London: Centenary Press, 1935, s. 1.

[29] „Thus we can say that we exist as Christians *sola traditione*, by tradition alone". Viz víc v Rodger – Vischer (eds.), *The Fourth World Conference on Faith and Order, Montreal 1963*, s. 24–25.

a svědectví, Písmo samotné a kázaní a učení. Otázkou je rovněž, zda studie dostatečně zohledňuje možnost, že autentické tradice nejsou zejména ty, které projdou testem založeným na určitém vnímaní toho, co je Tradice, ale že je to spíše množina nejrozmanitějších odpovědí na Kristovo poselství.

Ve stejnou dobu, kdy se konala konference v Montrealu, vytvořil Druhý vatikánský koncil „Konstituci o Božím zjevení" (*Dei Verbum*), která je pro naši debatu kromě jiného významná odklonem od původního návrhu, který počítal s teorií dvou pramenů (Písmo a Tradice). V konečném znění

> Posvátná tradice a Písmo svaté jsou tedy ve vzájemném těsném spojení a sdílení. Obojí vyvěrá z téhož božského pramene, splývá jaksi v jedno a směřuje k témuž cíli. Písmo svaté je totiž Boží řeč, písemně zaznamenaná z vnuknutí Ducha svatého; posvátná tradice pak předává Boží slovo, které svěřil Kristus Pán a Duch svatý apoštolům, bez porušení jejich nástupcům, aby je osvěcováni Duchem pravdy ve svém hlásání věrně uchovávali, vykládali a šířili.[30]

Jestliže montrealský dokument používá pojem Tradice pod vlivem pravoslavných účastníků, Vatikán II raději používá pojem „posvátná Tradice" k popsání přenášení evangelia institučními prostředky.[31] Tímto způsobem sedmý článek *Dei Verbum* svým „Tato posvátná tradice a Písmo svaté obojího Zákona jsou jako zrcadlo, ve kterém církev putující na zemi nazírá Boha, od něhož všechno přijímá, až do času, kdy bude přivedena k patření na něho tváří v tvář, tak jak je" vyřešil problém vzniklý konfrontací mezi reformačním důrazem na *sola scriptura* a protireformační teorií o dvou zdrojích (Písmo a Tradice). *Dei Verbum* a montrealský dokument shodně vnímají Zjevení především jako událost a dějiny spásy od dějin Izraele skrze smrt a vzkříšení Krista až po dílo Ducha Svatého, ale ani jeden neodpovídá na otázku *hierarchia auctoritatem* mezi Písmem čteným v liturgii a Písmem vyloženým v učení a v dogmatech.

Montreal tedy sice představoval začátek mnohem soustředěnější diskuse o hermeneutických otázkách v rámci Světové rady církví, ale nenabídl žádné řešení. Po montrealské konferenci pokračovala především diskuse týkající se otázky, jestli je možné rozlišit mezi jednou apoštolskou Tradicí

[30] *Dei verbum: věroučná konstituce o Božím zjevení* [online], Praha: Scriptum, 1992, § 9. Český překlad http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651118_dei-verbum_cs.html [citováno: 7. 7. 2016]. Více k dokumentu včetně české recepce viz Tomáš Petráček, *Bible a moderní kritika*, Praha: Vyšehrad, 2011, s. 285–292.

[31] Wainwright poznamenává, že konečný text *Dei Verbum* sleduje argument vlivného teologa Yvese Congara, že tyto instituční způsoby přenášení evangelia neobsahují žádné jiné poselství nežli poselství Písma svatého. Viz také paralelu mezi Congarem a Cullmanem: Geoffrey Wainwright, „Toward an Ecumenical Hermeneutic: How Can All Christians Read the Scriptures Together?", *Gregorianum*, 1995, roč. 76, č. 4, s. 642–643.

a růzností tradic výkladu, a jakým způsobem. Další diskutovanou otázkou bylo, zda je možné určit autenticitu víry v situacích, které obsahují konfliktní přístupy a perspektivy. Zde lze rozlišovat mezi protestantským a katolickým směrem.

Protestantská strana očekávala, že vědecká exegeze je směrem, který poskytne definitivní řešení. Závěrečné kolo jejich debat se konalo v Heidelbergu (1967). Zpráva byla předložena Výboru pro víru a řád v roce 1967 v Bristolu a je známa jako *Význam hermeneutického problému pro ekumenické hnutí* (The Significance of the Hermeneutical Problem for the Ecumenical Movement).[32] Přestože si účastníci uvědomovali rozmanitost tradic a výkladů, jejich příspěvek nebyl průkopnický, dokument nepředstavoval podstatný milník a jejich závěry byly velmi všeobecné a neurčité.[33] Zpráva se soustředila na rozmanité vykladačské teorie a vyhnula se jakýmkoliv odkazům na teologické předpoklady. Současně ale postavila do centra pozornosti otázku autority, neboť za předpokladu, že Bible nabízí protichůdné perspektivy, musí být důraz položen na čtenáře a tlumočníky, kteří se rozhodli pro jedno z hledisek.

Ve stejnou dobu se odehrával paralelní proces, který probíhal více pod vlivem katolického myšlení. Nehledal odpovědi na dané otázky ve vědecké exegezi, nýbrž se zaměřil na otázku autority. Během několika konzultací vznikl dokument *O autoritě Bible* (The Authority of the Bible) a byl předložen v Lovani v roce 1971.[34] Lovaňská zpráva na rozdíl od bristolské volá po tom, aby se čtenáři zapojili do procesu výkladu a angažovali se v něm. Bylo navrženo, aby autorita Bible nespočívala v jakési pevné kvalitě. Její autorita musí být zakoušena v dopadu, který má biblické svědectví na lidské životy. Problém samotný byl v této zprávě sice podán v celé šíři, včetně odlišností v Bibli, různosti výkladů, dopadu současných okolností na následný výklad apod., nebylo ale poskytnuto řešení.[35]

---

[32] Celý text publikován v Flesseman-van Leer, *The Bible: Its Authority and Interpretation in the Ecumenical Movement*, s. 31–41.

[33] Jedna z mnohých analýz dokumentu je v Zdeněk Sázava, *Vědecká exegeze Bible a úkoly ekumenického hnutí*, Praha: Centrum pro náboženský a kulturní dialog při HTF UK, 2001, s. 69–72. Zajímavé je, že jenom pár let předtím v Heidelbergu odmítl vydavatel Mohr Siebeck název knihy Hansa-Georga Gadamera *Nárys filosofické hermeneutiky* cynickým komentářem „Na, Hermeneutik, was ist denn das?" (Jean Grondin, *Hans-Georg Gadamer: Eine Biographie*, Tübingen: Mohr Siebeck, 1999, s. 4), kterým narážel na to, že nikdo neví, co to je hermeneutika. V ekumenickém hnutí, zdá se, to věděli.

[34] Publikován v Flesseman-van Leer, *The Bible: Its Authority and Interpretation in the Ecumenical Movement,* s. 43–57.

[35] „Simple appealing to authority (…) was part of the problem, not the solution. Smit, „Ecumenical Hermeneutics? Historical Benchmarks and Current Challenges of a Concept", s. 33.

Zdálo se, že vývoj následující po Montrealu v šedesátých letech zpochybnil základní přesvědčení, na kterém bylo založeno celé ekumenické hnutí. Nastolil totiž otázku, jestli je vůbec možné nějaké společné a sjednocující vyjádření o poselství biblických textů. Součástí této problematiky byl i vztah mezi Starým a Novým zákonem. Toto téma bylo v Lovani (1971) doporučeno k nastudování a vznikl dokument *Význam Starého zákona ve vztahu k Zákonu Novému* (The Significance of the Old Testament in Its Relation to the New)[36], který byl přijat na setkání v indickém Bengalúru v roce 1978. Poukázal na odlišnost mezi církvemi ohledně jejich vztahu k Starému zákonu a rovněž na související odlišnosti ve společenské, politické a teologické oblasti.[37] Obzvláště se ukázalo, že otázka jednoty biblického poselství je nemožná, pokud existují odlišnosti ve vztahu ke Starému zákonu. Doporučení této zprávy nebylo zlomové a obsahovalo pouze požadavek, aby církve měly společnou podobu Starého zákona, a doporučení, že by měly dále zkoumat, zda má Starý zákon odpovídající místo v jejich učení a v liturgii.

Hermeneutická diskuse po roce 1978 ustoupila do pozadí, protože veškerá energie byla věnována přípravě dokumentu *Křest, eucharistie a úřad*,[38] který představoval praktickou příležitost aplikovat výsledky hermeneutických diskusí. Tento dokument však zároveň přinesl další hermeneutické otázky, a tak se oklikou připravila vhodná půda pro další vývoj ekumenické hermeneutiky. Dokument se nečekaně stal zlomovým bodem v hermeneutické diskusi, a proto se o něm v této souvislosti mluví jako o „aplikované ekumenické hermeneutice" a o jeho přípravě jako o procvičování „hermeneutiky církevní tradice".[39]

Prohlášení o křtu, eucharistii a úřadu

Prohlášení o křtu, eucharistii a úřadu (Baptism, Eucharist and Ministry, 1982), kterému se říká také Limské texty anebo Limské dokumenty, bylo zasláno církvím spolu se čtyřmi otázkami, na které měla každá církev

[36] Publikován v Flesseman-van Leer, *The Bible: Its Authority and Interpretation in the Ecumenical Movement*, s. 58–76.

[37] Flesseman-van Leer, *The Bible: Its Authority and Interpretation in the Ecumenical Movement*, s. 75.

[38] *Baptism, Eucharist and Ministry*. Geneva: World Council of Churches, 1982. V roce 1982 v „Oasis de los Santos Apostolos" nedaleko hlavního města Peru Limy přijal tento dokument Výbor pro víru a řád Ekumenické rady církví.

[39] Anton Houtepen, „Hermeneutics and Ecumenism: The Art of Understanding a Communicative God", s. 12–13. Mluvilo se o něm jako o „limském zázraku". Peter Neuner, *Ekumenická teologie: Hledání jednoty křesťanských církví*, Praha: Vyšehrad, 2001, s. 163.

odpovědět.[40] Jenomže to, co následovalo, bylo neočekávané. Přesné znění první otázky bylo: „Komise by ráda co nejpřesněji věděla, do jaké míry dokáže vaše církev rozpoznat v tomto textu víru v průběhu věků.“[41] Církve většinou poukázaly na to, v čem se *Prohlášení* mýlilo, kde bylo nesprávné a kde nebylo v souladu s tím, co jejich církev vyznává a věří. Tento přístup se však nedá nazvat ekumenickou hermeneutikou, je to komparativní ekleziologie čili přesný opak toho, o co otcové *Prohlášení* usilovali. Ukázalo se, že teologické čtení prezentované v Montrealu a Bengalúru se již nemůže vnímat jako samozřejmé a že církve v Africe, Asii a Latinské Americe mají těžkosti vstoupit do tohoto ekumenického procesu a nejsou ve shodě s hermeneutikou, se kterou se pracuje.[42] Nejdůležitějším zjištěním ale bylo, že hlavním problémem a příčinou rozdělení už není rozmanitost konfesních tradic, ale to, že jednotlivé církve odpovídají a reagují na *Prohlášení* na základě kulturních, společenských a politických kontextů, tedy činitelů dříve označovaných jako ne-teologické. Anton Houtepen vyjadřuje znepokojení nad tím, že i když nebyly církve požádány, aby porovnaly Limský text se svými vlastními katechizmy a teologickými příručkami, to, co udělaly, bylo pouhé posílení vlastní konfesijní identity.[43] Vznikla tak hermeneutická mezera mezi vývojem v tradičních kontextech a výzvami nové generace křesťanů, kteří usilují o „kreativní a podnětné vytváření Božího díla v hermeneutickém společenství, kterým je církev“. [44] Tím způsobem se do diskuse vrátily otázky nastolené ve druhé a třetí části montrealské zprávy, které byly původně ignorované.

Limské texty dále odhalily, že četba ekumenických dokumentů je ovlivněna odlišnými výklady Bible. Tím se ukázala potřeba hloubkového výzkumu ekumenické metodologie, protože hermeneutika byla vnímána jako rámec pro širší otázky ekumenické metodologie. Pokud chce církev pokračovat ve snaze dosáhnout viditelnou jednotu, je důležité mít sadu

[40] (i) V jaké míře poznává vaše církev v tomto textu víru církve vyznávanou po staletí? (ii) Jaké důsledky vyvozujete z tohoto textu pro dialog s jinými církvemi? (iii) Co si vaše církev může vzít z dokumentu, aby to bylo užitečné pro váš bohoslužebný a duchovní život? (iv) Jaké návrhy má vaše církev pro práci Výboru pro víru a řád? Viz *Baptism, Eucharist and Ministry*, s. viii (otázky jsou uvedené v předmluvě, pod kterou jsou podepsaní William H. Lazareth a Nikos Nissiotis).

[41] „Commission would be pleased to know as precisely as possible the extent to which your church can recognize in this text the faith of the Church through the ages.“

[42] Pro reakce viz *Baptism, Eucharist & Ministry 1982–1990: Report on the Process and Responses*, 2. vyd. Geneva, Switzerland: WCC Publications, 1990 a šest svazků Max Thurian (ed.), *Churches Respond to BEM: Official Responses to the „Baptism, Eucharist and Ministry“*, Geneva: World Council of Churches, 1986–1988.

[43] Houtepen, „The Faith of the Church through the Ages: Christian Tradition and Postmodernist Challenges“, s. 40–41.

[44] Houtepen, „Hermeneutics and Ecumenism: The Art of Understanding a Communicative God“, s. 16.

zásad a směrnic pro porozumění a přístup k Písmu, které umožní společnou práci. Houtepen konstatuje, že i po třiceti letech intenzívního dialogu se výsledky nedostavily, a jako by se podcenilo, že rozdíly v morálních a politických záležitostech jsou mnohem zásadnější než rozdíly v učení. Současnou situaci křesťanské církve a ekumenického dialogu vnímá jako manévrování lodi mezi Skyllou fundamentalismu, který se odkazuje na nezměnitelný základ víry a autoritu jako jediné kritérium pravdy, a Charybdou postmodernismu, který popírá jakoukoliv autoritu a tradici.[45]

Poklad v hliněných nádobách

Reakce na *Prohlášení* odhalily „mnoho nepřezkoumaných hermeneutických předpokladů“[46] v ekumenickém dialogu a přímo zapříčinily výzvu k urgentnímu studiu hermeneutiky a vytvoření dokumentu o ekumenické hermeneutice. Tato výzva zazněla na Páté celosvětové konferenci Výboru pro víru a řád ve španělském Santiagu de Compostela (1993), která byla přímou reakcí na debatu o Limském dokumentu.[47] Tato konference byla významná v tom, že měla velký počet úkolů, které vznikly jako následek vstupu nových církví do Světové rady církví. Mezi čtvrtou (1963) a pátou konferencí (1993) Výboru pro víru a řád se situace markantně změnila, především v rámci Světové rady církví: počet členů se od doby založení téměř zdvojnásobil a zahrnoval v podstatě všechny pravoslavné církve, spolu s tzv. mladými církvemi jižní hemisféry. Římskokatolická církev se stala členem SRC v roce 1968. Tato nová situace byla hlavním impulsem pro pokračování práce na projektu ekumenické hermeneutiky. Záměrem setkání v Santiagu bylo méně diskutovat o tradičních teologických konfesních sporech. Důraz byl přenesen na otázku, jakým způsobem může být evangelium zprostředkováno a přijato v čerstvě evangelizovaných oblastech, aby přitom projevovalo respekt vůči lokální kultuře.

Výzva vypracovat zásadní studii o ekumenické hermeneutice sledovala tři základné cíle: (i) překonat rozdíly v kritériích interpretace jednoho evangelia a uznáním bohatství kánonu Písma posilovat povědomí o jedné Tradici přítomné v mnoha tradicích; (ii) vyjádřit a sdělovat jedno evange-

[45] Anton Houtepen, „The Faith of the Church through the Ages: Christian Tradition and Postmodernist Challenges“, in: Kurt Schori et al. (eds.), *The Living Tradition*, Utrecht: Interuniversitair Instituut voor Missiologie en Oecumenica, 1995, s. 38. Viz také Peter-Ben Smit, „The Meaning of ‚Life‘: The Giving of Life as a Criterion for Ecumenical Hermeneutics“, *Journal of Ecumenical Studies*, roč. 43, č. 3, s. 320–332.

[46] *A Treasure in Earthen Vessels*, § 11.

[47] Viz Thomas B. Best – Günther Gassmann (eds.), *On the Way to Fuller Koinonia: Official Report of the Fifth World Conference on Faith and Order, Santiago de Compostela*, Geneva: World Council of Churches, 1994.

lium v různých, někdy i protichůdných, kontextech a kulturách; (iii) pracovat na vzájemné odpovědnosti a rozlišování směrem k důvěryhodnosti společného svědectví před světem a nakonec směrem k eschatologické plnosti pravdy v moci Ducha Svatého.[48] Po pěti letech diskusí vznikl zásadní dokument o ekumenické hermeneutice.

Tento ekumenický dokument nese název *Poklad v hliněných nádobách: nástroj pro ekumenickou reflexi hermeneutiky* (A Treasure in Earthen Vessels: An Instrument for an Ecumenical Reflection on Hermeneutics)[49] a jak se uvádí v úvodu průvodní publikace,[50] je to „předběžný pokus" o nastavení některých otázek obklopující hermeneutiku v ekumenickém hnutí. Dokument vychází z předpokladu, že hledání jednoty mezi církvemi je hermeneutický úkol.[51] Text má tři části, které přesně odpovídají na tři výše uvedené výzvy ze Santiago de Compostela. Primárním smyslem tohoto dokumentu je formulování ekumenické hermeneutiky, která je zde vnímána jako „hermeneutika sloužící jednotě církve".[52] Není to však text určený pro odborníky, je přednostně určen pro skupiny, které připravují ekumenické dokumenty a studijní programy, pro ekumenické rady, které prohlubují církevní vztahy, pro lokální církve a kněze či pro učitele

---

[48] *A Treasure in Earthen Vessels*, § 12. Tato výzva vedla ke třem konzultacím: Dublin (1994), Lyon (1996), Bossey (1997) a dvěma menším setkáním v Bostonu (1994) a Faverges (1998). Zpracované části textu byly prodiskutovány na schůzích Výboru pro víru a řád, v roce 1996 na plenárním zasedání výboru v tanzanském Moshi a také na výročních schůzích stálých komisí. Text byl v různých fázích rozesílán různým teologům z různých kontextů k okomentování a návrhům. Již první konzultace obsahuje důraz na liturgické společenství jako primární hermeneutické *locus* a uvědomění si eschatologické dimenze. Zpráva z této konzultace byla podána v Aleppu v roce 1995 (viz *Minutes of the Meeting of the Faith and Order Standing Commission, 5–12 January 1995, Aleppo, Syria*. Geneva: World Council of Churches, 1995). Rovněž je nutné zmínit, že neoficiální zpráva z tohoto setkání (publikována v *Irénikon* 1994/67, s. 500–503) ukazuje na určité napětí při debatách o ekumenické hermeneutice.

[49] Publikováno jako *A Treasure in Earthen Vessels*, Geneva: WCC, 1998. Dostupné také online: https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/commissions/faith-and-order/iv-interpretation-the-meaning-of-our-words-and-symbols/a-treasure-in-earthen-vessels [citováno: 7. 7. 2016]. Odkazy v tomto článku se budou vztahovat k odstavcům tohoto dokumentu. K výkladu viz např. Rudolf von Sinner, „Ecumenical Hermeneutics for a Plural Christianity: Reflections on Contextuality and Catholicity", *Bangalore Theological Forum*, 2002, roč. 34, č. 2, s. 89–99, nebo Jeffrey Gross, „A Hermeneutics of History for an Ecumenical Future", *One in Christ*, 2012, roč. 46, č. 1, s. 132–136.

[50] Bouteneff – Heller, *Interpreting Together: Essays in Hermeneutics*, s. vii.

[51] Konrad Raiser urgoval církve, aby vzaly tento dokument velmi vážně, protože nejenom poskytne všem zúčastněným v ekumenickém dialogu pracovní nástroj, ale zároveň jim umožní osvětlit nevyřešené otázky z minulosti. Viz Konrad Raiser, „The Nature and Purpose of Ecumenical Dialogue", *The Ecumenical Review*, 2000, roč. 52, č. 3, s. 290.

[52] *A Treasure in Earthen Vessels*, § 6.

ekumenismu. Ekumenická hermeneutika je především činností všech věřících lidí seskupených v křesťanských komunitách.[53]

Hermeneutika jako taková je definována dvojím způsobem: „(i) jako umění výkladu a uplatnění textů, symbolů a praktik přítomných a minulých a (ii) jako teorie o metodách takového výkladu a použití."[54] I když se teologická hermeneutika většinou zaobírá texty předávanými a vykládanými především v tradici víry, ekumenická hermeneutika je mnohem širší a „slouží zvláštnímu úkolu zaměřit se na to, jak mohou být texty, symboly a praktiky v různých církvích vykládány".[55] Užité adjektivum ‚ekumenická' odpovídá oblasti, kde se tato hermeneutika používá, tj. tam, kde se odehrává dialog mezi konfesemi. Jelikož je cílem dialogu viditelná jednota, ekumenická hermeneutika se také nazývá i *hermeneutikou koherence a hermeneutikou důvěry*.[56] Protože si zároveň uvědomuje časový charakter výkladu, je i *hermeneutikou podezření*.[57] Je zřejmé, že ekumenická hermeneutika neobsahuje romantickou představu porozumění a shody bez konfliktu a kritiky. Cílem ekumenické hermeneutiky je: (i) usilovat o větší soudržnost ve výkladu víry a ve společenství všech věřících, (ii) umožnit vzájemně uznatelné přivlastňování zdrojů křesťanské víry a (iii) připravit způsoby, jak společně vyznávat a modlit se v duchu a pravdě.[58] Ekumenická metoda, která je založena na této koncepci ekumenické hermeneutiky, je pak tvořena diskutováním tří zmíněných oblastí (tradice, kontext a recepce).

Podle našeho mínění představuje tento text svým obsahem zásadní dokument, který přesahuje oblast ekumenického dialogu, a to z více důvodů.[59] Prvním důvodem je, že se počítá s využitím hermeneutiky podezření, která poukazuje na to, jak často bylo čtení Písma znetvořeno lidskými zájmy a perspektivou moci, které ovlivňují čtení textů. Důležité je vědomí, že výklady pocházejí z konkrétních historicko-kulturních okolností, a proto je nutné, aby církve taktéž zkoumaly vlastní výchozí interpretační pozice, výběr vykládaného textu, vliv mocenských struktur na výklad a předporozumění a předsudky, které vykladač přináší do interpretačního procesu. Odhalení falešných použití je důležitým cílem tohoto konceptu, explicitně je uvedeno zejména selektivní čtení Bible pro

[53] *A Treasure in Earthen Vessels*, § 50.
[54] *A Treasure in Earthen Vessels*, § 5
[55] *A Treasure in Earthen Vessels*, § 5.
[56] *A Treasure in Earthen Vessels*, § 6 a § 8.
[57] *A Treasure in Earthen Vessels*, § 6.
[58] *A Treasure in Earthen Vessels*, § 6.
[59] Viz také Beverly Roberts Gaventa, „Interpreting the Scriptures Together: Seeking the Visible Unity of the Church", *Journal of Ecumenical Studies*, 2008, roč. 43, č. 3, s. 309–319.

ospravedlnění apartheidu.[60] Dokument dále přináší obraz církve jako hermeneutické komunity, kdy ekumenická hermeneutika nevykládá jenom texty, symboly a praktiky, ale vykládá i vykladače čili jinými slovy interpretační komunitu.[61] S tím souvisí skutečnost, že ekumenická hermeneutika jako část teologické hermeneutiky je mnohem více než výkladem Písma. Výklad Písma není dokonce ani možný, jestliže ho izolujeme od jiných textů. Mezi tyto texty zařazuje dokument kréda rané církve, díla církevních Otců, dokumenty z reformační doby, konfesijní dokumenty a vyznání, papežské encykliky a dokumenty, které jsou výsledkem bilaterárních či multilaterálních ekumenických dialogů. Za předmět ekumenické hermeneutiky lze také považovat symboly používané v křesťanském umění, kázání, hudbu, bohoslužbu, sakramentální úkony a pokání. Toto všechno, nejenom Písmo, bylo přenášeno a tvarováno v tradici víry v proměnách času.

Dalším důležitým bodem je to, že se velmi seriózně vnímá role tradice při porozumění Písmu.[62] Vychází se z montrealského dokumentu,[63] který dostatečně nevysvětlil, jak jedna Tradice může být vtělena v partikulárních tradicích, a lingvistické řešení, které spočívalo na začátečních písmenech „t" a „T", se neukázalo funkčním v jiných jazycích nežli v angličtině. Na rozdíl od montrealského dokumentu *Poklad v hliněných nádobách* uvádí, že hermeneutika a výklad se týkají jak Písma, tak Tradice/tradice/tradic a rozdělení těchto konceptů je nesprávné. Ekumenická hermeneutika se tímto distancuje od komparativní ekleziologie,[64] která spočívá v tom, že církve vykládají Písmo (kréda, symboly a rituály) skrze objektiv vlastního chápaní daných textů a symbolů a snaží se určit míru, v jaké se výklady jiných církví shodují s jejich výklady. Jestliže se shodují, pak je jejich výklad dobrý, pokud ne, pak se výklad automaticky považuje za nesprávný. Tento přístup byl patrný v reakcích na Limský dokument. Na rozdíl od komparativní ekleziologie obsahuje ekumenická hermeneutika, jako každý jiný dialog, akceptování toho, že i ten druhý může mít pravdu a že jeho porozumění může obohatit anebo napravit vlastní porozumění. Připouští tedy možnost *metanoie* a transformace jako součásti autentického dialogu. Proto je v dokumentu uvedeno, že „Jakékoliv církvi, která není ochotna naslouchat

[60] *A Treasure in Earthen Vessels*, § 28.
[61] *A Treasure in Earthen Vessels*, § 28.
[62] *A Treasure in Earthen Vessels*, § 5.
[63] William Tabernee byl členem diskusní skupiny (Lyon, 1996) a vyznává, že vycházeli ze zlomového bodu, který se uskutečnil v Montrealu 1963. Více k tomu ve William Tabernee, „Interpreting the Scriptures Together: Seeking the Visible Unity of the Church", *Journal of Ecumenical Studies*, 2008, roč. 43, č. 3, s. 295–308.
[64] K pojmu „komparativní ekleziologie" viz též Tabernee, „Interpreting the Scriptures Together: Seeking the Visible Unity of the Church", s. 300.

hlasům jiných církví, hrozí nebezpečí nepovšimnutí si pravdy Ducha, který působí v jiných církvích."[65] Ekumenická hermeneutika tedy nepředpokládá, že si jedna z církví může nárokovat plnou pravdu, ale že každá církev něco přináší. Zároveň uznává, že církev jako celek bude ochuzena, pokud se rozmanitost a různorodost křesťanského vnímaní textů, symbolů, praktik a rituálů harmonizuje do singulární uniformity.

Ekumenická hermeneutika ze zásady neupřednostňuje žádnou partikulární interpretační metodu. Ačkoli používá celou řadu interpretačních a exegetických metod, ani jedna z nich není upřednostněna, ba právě naopak, multiplicita interpretačních přístupů se zdá být základem pro to, aby se uchopila různorodost a bohatost textů a symbolů. Cílem ekumenické hermeneutiky totiž není dokázat superioritu jedné interpretace nad ostatními, ale skrze různé interpretace najít cestu k partnerům v ekumenickém dialogu.[66] Dosahuje to rozlišováním mezi katolicitou a kontextualitou.[67] Kontextualita se vztahuje na výklad a zvěstování evangelia v životě a kultuře konkrétního společenství. Katolicitou se na druhé straně míní plnost, integrita a totalita života v Kristu jako celistvost křesťanského společenství napříč časem a prostorem. Je to právě spoluhra kontextuality a katolicity, která spojuje církev v jejím hledání jednoty a přitom umožňuje odhalení jednostranných výkladů Písma. Interakce kontextuality a katolicity v tomto pokračujícím dialogu charakterizuje církev jako hermeneutickou komunitu, která posouvá důraz z dokumentů a tradic, vědeckých metod a otázek o pluralitě směrem ke hledání možností, jak můžeme vykládat společně.

Dokument *Poklad v hliněných nádobách* byl přijat jak s chválou, tak s kritikou. Ingolf Dalferth ohodnotil daný dokument jako krok dopředu k modernímu a metodickému ekumenismu, ale zároveň jej kritizuje pro falešnou ideu viditelné jednoty církve, která zůstává soustředěná na církev.[68] Tato kritika přivádí Dalfertha zpátky k samotné definici toho, co je hermeneutika. Třebaže dokument navrhuje širší definici hermeneutiky, problémem zůstává, že se toto vnímání hermeneutiky opírá o běžné slovníkové definice a že dokument nepodává vlastní definici hermeneutiky.[69] Přitom ale vlastně nerozlišuje mezi hermeneutikou jako učením

[65] *A Treasure in Earthen Vessels*, § 58.

[66] „meet the biblical authors as partners in ecumenical tradition". „Response to BEM by Protestant Church Federation", in: Thurian, *Churches Respond to BEM*, vol. 6, s. 77.

[67] *A Treasure in Earthen Vessels*, § 44–45.

[68] Ingolf U. Dalferth, *Auf dem Weg der Ökumene*, Lepzig: Evangelische Verlaganstalt, 2002, s. 257.

[69] Toto zdůrazňuje i Ulrich H. J. Körtner, „Towards an Ecumenical Hermeneutics of Diversity: Some Remarks on the Hermeneutical Challenges of the Ecumenical Movement", *Theology Today*, 2012, roč. 68, č. 4, s. 452. Byla to především konzultace v Bossey

o porozumění (*Kunstlehre*) a samotným procesem porozumění. Ba co víc, Schleiermacherovo rozlišování mezi laxní a přísnou hermeneutickou praxí poukazuje na to, že porozumění nepřichází samo o sobě, ale musí o ně být usilováno; to, co přichází automaticky do vztahu mezi církvemi, je tedy neporozumění. Proto musí být hermeneutika teorií porozumění, která reflektuje jak okolnosti správného porozumění, tak i důvody, proč se porozumění nepodařilo. Jenomže tady vzniká pro Dalfertha základní problém s hermeneutikou jako „hermeneutikou pro jednotu", protože žádná hermeneutika nesmí být využita pro církevní účely a nemůže být vázaná programem jednoty.[70] Hermeneutika totiž nesmí a nemůže být regulována, protože vždycky obsahuje svobodu jednotlivce porozumět jiným způsobem.

Ulrich Körtner ve svém projektu ekumenické hermeneutiky jako hermeneutiky odlišnosti vychází z tohoto Dalferthova příspěvku a zpochybňuje ekumenickou hermeneutiku, která usiluje o jednotu a konsenzuální ekumenismus.[71] Zdůrazňuje, že jestliže víra není souborem pravidel, ale obsahuje svobodu jednotlivce rozumět jinak, tak i ekumenická hermeneutika by neměla být hermeneutikou jednoty, ale hermeneutikou diverzity čili odlišnosti.[72] Hermeneutika podle něho není teologickým nástrojem pro vybudování konsenzu a pro překonání rozdělení mezi církvemi, protože existence či absence konsensu může být metodologicky a hermeneuticky diagnostikována, ale nemůže být vyrobena. Zde se Körtner shoduje s Dalferthem.

Körtner podobně dále upozorňuje, že není přesně vysvětleno, co se myslí tím, že texty, symboly, rituály a praktiky jsou předmětem ekume-

(1997), která vytvořila pojem „ekumenická hermeneutika", ale nikdy ho přesně nedefinovala. Diskuse o adjektivu „ekumenický" byla krátká, ale hodně se diskutovalo o slově „hermeneutika". Nejdříve se muselo rozlišit mezi pojmy (v angličtině) „hermeneutic" a „hermeneutics" a též mezi biblickou a ekumenickou hermeneutikou. Termín „Ekumenická hermeneutika" se zdál být vhodně vybraným pojmem zastřešujícím mnohost metodologií používaných v současné biblistice, zároveň se vztahoval na celý teologický akademický program, nejenom na výklad Písma. Zprávu podává Michael Prokurat, „The Pneumatological Dimension in the Hermeneutical Task", in: Bouteneff – Heller, *Interpreting Together: Essays in Hermeneutics*, s. 102–110.

[70] Dalferth, *Auf dem Weg der Ökumene*, s. 262.

[71] Viz jeho díla: „Towards an Ecumenical Hermeneutics of Diversity: Some Remarks on the Hermeneutical Challenges of the Ecumenical Movement", *Theology Today*, 2012, roč. 68, č. 4, s. 448–466; *Wohin steuert die Ökumene? Vom Konsens- zum Differenzmodell*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2005; „Von der Konsensökumene zur Differenzökumene. Krise und Verheißung der ökumenischen Bewegung an der Schwelle zum dritten Jahrtausend", *Kerygma und Dogma*, 2001, roč. 47, s. 290–307.

[72] Körtner, „Towards an Ecumenical Hermeneutics of Diversity", s. 454. Cf. Thomas Fornet-Ponse, „Komplementarität und differenzierter Konsens: Perspektiven einer ökumenischen Hermeneutik aus katholischer Sicht", *Catholica*, 2012, roč. 66, s. 254–272.

nické hermeneutiky.[73] Tato oblast byla tématem konzultace ve Vídni v roce 2004, vycházelo se z konceptu Paula Ricoeura a Paula Tillicha a symbol se pracovně definoval jako „viditelná entita, která zároveň ukazuje na skutečnosti mimo sebe a podílí se na nich."[74] Körtner navíc kritizuje samotný koncept symbolu, který považuje za neteologický a nekřesťanský, pro něho je klíčový sémiotický přístup, podle kterého znak neobsahuje dvě, ale tři složky. Třetí složkou je vykladač, který umožňuje, aby znaky fungovaly jako znaky. Sémiotický přístup, na jehož základě Körtner kritizuje východisko *Pokladu v hliněných nádobách*, zdůrazňuje, že znaky nejsou znaky samy o sobě, ale jenom skrze vztah k subjektu a kontextu.[75] Körtnerův přístup lze shrnout jeho tvrzením, že ekumenická hermeneutika není nástrojem pro podporování jakéhokoliv programu jednoty, ale je spíše uměním, které umožňuje odhalit a lépe pochopit komplexní podobnosti, které spojují všechny konfese bez ohledu na jejich rozdíly.[76]

Současný vývoj

Dokument *Poklad v hliněných nádobách* končí na místě, ze kterého bylo naprosto nezbytné pokračovat dál, ale jak Pablo Andiñach upozorňuje,[77] není možné dospět ke konsenzu během několik let. Vývoj ekumenické hermeneutiky proto pokračoval konzultacemi v Štrasburku (2002) a ve Vídni (2004). Výsledky obou konzultací byly prezentovány na Valném shromáždění Výboru pro víru a řád SRC v malajském Kuala Lumpur v roce 2004. Debaty ale nabraly nečekaný směr, který nastartoval a ke kterému vyzval Hilarion Alfeyev ve svém příspěvku.[78] Alfeyev byl přesvědčen, že současná ekumenická hermeneutika je příliš teoretická a odříznutá od skutečného života. Navrhoval proto, aby byl na Valném shromáždění SRC v brazilském Porto Alegre v roce 2006 probádán nový směr. Alfeyev se domníval, že je

[73] Körtner, „Towards an Ecumenical Hermeneutics of Diversity", s. 458.

[74] Körtner, „Towards an Ecumenical Hermeneutics of Diversity", s. 458. Tillich odlišuje symbol od znaku; symbol má čtyři základní charakteristiky: poukazuje nad sebe sama, má podíl na skutečnosti, na kterou poukazuje, nemůže být libovolně vynalezen, a nakonec, má sílu otevřít rozměry, které jsou obvykle zacloněny. Paul Tillich, *Lidské tázaní po nepodmíněném*, Brno: 3K, 1997, s. 71–72. K symbolu u Ricoeura viz: Vít Hušek, *Symbol ve filosofii Paula Ricoeura*, 1. vyd., Svitavy: Trinitas, 2004.

[75] Körtner, „Towards an Ecumenical Hermeneutics of Diversity", s. 463.

[76] Körtner, „Towards an Ecumenical Hermeneutics of Diversity", s. 466.

[77] Pablo R. Andiñach, „Interpreting Our Faith: The Ecumenical Journey and Its Consequences", in: Thomas F. Best (ed.), *Faith and Order at the Crossroads: Kuala Lumpur 2004, The Plenary Commission Meeting*, Geneva: WCC Publications, 2005.

[78] Hilarion Alfeyev, „Proposals for the Future Direction of the Hermeneutics Study", in: Best (ed.), *Faith and Order at the Crossroads: Kuala Lumpur 2004, The Plenary Commission Meeting*, s. 283–285.

třeba provést studii o významu patristiky z hlediska hermeneutiky. Uváděl různé důvody, např. že znalost Otců poskytne příležitost lépe pochopit tradici církve před rozdělením a umožní křesťanům lépe poznat sebe samé a vybudovat duchovní život. Dále podle Alfeyeva Otcové nikdy neztratí svůj význam, protože se zabývají otázkami a odpověďmi, které jsou rozhodující pro současnost a budoucnost křesťanství. A konečně Církevní otcové jsou dobrým zdrojem materiálu o významu modlitby.[79] Alfeyev se přitom odvolával na dokument z Bristolu (1967), který doporučil používat patristické texty v ekumenických dokumentech.[80] To se ale nikdy nestalo tématem ekumenických debat.

Alfeyevova výzva se naplnila v září roku 2008, když se ve Westminster College v Cambridge shromáždilo 24 účastníků, aby se zapojili do první ze série konzultací pod názvem „Tradition and traditions". Tím se konečně dostalo zvláštní pozornosti učitelům a svědkům rané církve a prozkoumala se možnost jejich znovuobjevování jako zdroje podnětů, které mohou pomoci na cestě k jednotě. Účastníci proto vytvořili dokument nazvaný *Učitelé a svědci rané církve: společný, ale různě přijímaný zdroj autority?* (The Teachers and Witnesses of the Early Church: A Common Source of Authority, Variously Received?)[81] Moderátorem této skupiny byla Susan Durber, která ji vyhodnotila jako vysoce kvalitní, nejen akademicky, ale i duchovně.[82]

Debata pokračovala na plenární schůzi komise na Krétě v roce 2009[83] v diskusní skupině „Tradition and tradition". Skupina se věnovala tomu, jak mohou být jednotlivé patristické texty zobrazeny jako zdroj autority v církvi obecně a v jejích místních kontextech. Na rok 2011 byla naplánována další schůze na dané téma. Ta se ale neuskutečnila. Na krétské schůzi vystoupil archimandrit Cyril Hovorun (namísto zaneprázdněného

[79] Podobně mluvil i Konrad Raiser v roce 2003 na své veřejné přednášce v Soluni nazvané „The Importance of the Orthodox Contribution to the WCC."

[80] *New Directions in Faith and Order, Bristol 1967*: *Reports, Minutes*, Geneva: WCC Publications, 1968, s. 43.

[81] Viz https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/commissions/faith-and-order/x-other-documents-from-conferences-and-meetings/cambridge-report-on-tradition-and-traditions [citováno: 7. 7. 2016].

[82] Susan Durber, *Tradition and traditions*, 10 October 2009, dostupné online https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/commissions/faith-and-order/x-other-documents-from-conferences-and-meetings/plenary-commission-meeting-crete-2009/tradition-and-traditions-rev-dr-susan-durber [citováno: 7. 7. 2016].

[83] Zúčastnilo se jí 120 členů Výboru pro víru a řád a 37 hostů. Zpráva je dostupná online: https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/commissions/faith-and-order/x-other-documents-from-conferences-and-meetings/plenary-commission-meeting-crete-2009/report-of-the-2009-plenary-commission-meeting [citováno: 7. 7. 2016].

Alfeyeva)[84] a pokračoval ve výzvě znovuobjevování patristických zdrojů, které byly až do roku 2004 v zapomnění. Pozitivně se vyjádřil o konzultaci v Cambridge (2008) a zdůraznil, že bychom neměli přistupovat k Otcům s konkrétními očekáváními, ale raději poslouchat, co nám říkají. Ekumenická komunita by si měla uvědomit spojení mezi ranými učiteli a Písmem a vidět v něm možnosti pro úspěch ekumenického dialogu.[85] Hovorun předložil dva návrhy: iniciovat studii, která by prokázala vnitřní propojení mezi ranými Otci a Písmem; a dále zavést praxi, že každý ekumenický dokument by měl být podpořen nejenom odkazy na Písmo, ale i odkazy na církevní Otce. V současnosti se pracuje na těchto návrzích.

Závěr

Čím a jak je ovlivněný vývoj ekumenické hermeneutiky a především dokument *Poklad v hliněných nádobách?* Kde se berou tyto převratné myšlenky? Domnívám se, že vznik ekumenické hermeneutiky je spojen se změnami ve filozofické hermeneutice ve 20. století a s jejími představiteli, kteří ovlivnili teologické představy a měli vliv na církevní názory a praktiky. Právě následkem tohoto vývoje se koncept hermeneutiky a její otázky stal společným místem nejenom pro biblistiku a pro křesťanskou teologii, ale především pro ekumenické hnutí. Tento vliv ale není přímý, není doložitelný a poznámkový aparát ekumenických dokumentů neobsahuje reference na hermeneutickou literaturu. Podobně jako si klasická hermeneutická literatura nevšímala vývoje ekumenické hermeneutiky, v ekumenickém hnutí explicitně nereflektovali vliv vývoje hermeneutiky v sekulární oblasti. Ale výběr ekumenických témat jako je rozhovor, tradice, kontext, recepce nepřímo ukazuje na hermeneutiku Hansa-Georga Gadamera, kterou můžeme také shrnout pojmem ekumenická konverzace. Vezměme si jako příklad jeho esej „Europa and Oikoumene" (1993), kde píše „musíme se naučit myslet ekumenicky"[86] a mluví tam o řeči, rozhovoru, schopnosti naslouchat, respektovat to, co ostatní sdílejí, významu pokračujících otázek a uvědomění si, že pravda je něco víc než kognitivní

[84] Cyril Hovorun, „Teachers and Witnesses of the Church: Space for Ecumenical Convergence", 10 září 2009, https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/commissions/faith-and-order/x-other-documents-from-conferences-and-meetings/plenary-commission meeting-crete-2009/tradition-and-traditions-archimandrite-cyril-hovorun [citováno: 7. 7. 2016].

[85] Jednou z akcí, které sledovaly tuto výzvu, byla konference organizovaná St Andrews Biblical Theological Institute a klášterem v Bose (Itálie) v říjnu 2013 na téma „Ecumenical Theology and Hermeneutics in the Post-modern Age".

[86] Hans-Georg Gadamer, *Gesammelte Werke 10 Hermeneutik im Rückblick*, Tübingen: Mohr Siebeck, 1995, s. 271.

záležitost – všechno toto jsou příspěvky do ekumenické hermeneutiky.[87] V jádru ekumenického a zároveň hermeneutického povědomí je uznání rozdílnosti, ochota k rozhovoru a setkání, i když porozumění či shoda se nezdají možné, uvědomění si vlastních předsudků či předporozumění, hluboké uvědomění si vlastní pozice v dějinách a uvědomění si existence něčeho většího, než je život jednotlivce v čase, rozhodující role rozlišování a důvěra, že jsme poznaní předtím, než poznáme.[88]

Snaha ekumenické hermeneutiky nemusí být o rozhodování, kdo z nás má pravdu, nebo dokonce o hledání společných znaků s cílem vytvořit novou ekumenickou hermeneutiku. Ekumenická hermeneutika je spíše o shromáždění kolem jednoho stolu s otevřenou Biblí, kde můžeme naslouchat a navzájem se učit být lepšími čtenáři, než jsme. Pablo Andiñach ukončuje své pojednání o tom, jak ekumenická hermeneutika vede k respektování ostatních, dnes už slavnými slovy, která přednesl v roce 2004 v Kuala Lumpur: „Domnívám se, že na ekumenické cestě za společnou hermeneutikou bychom měli usilovat nejprve pochopit, pak respektovat, pak ocenit, a nakonec si zamilovat výklady, obřady, symboly a praktiky, které jsou drahé srdcím našich křesťanských bratrů a sester."[89]

---

[87] K tomuto tématu viz také J. C. Pauw – D. J. Smit, „The Conversation that We Are – Reflections on Ecumenical Hermeneutics", *South African Journal of Philosophy*, 2002, roč. 21, č. 2, s. 19–39, s. 30–34.

[88] Anton Houtepen považuje ve své ekumenické hermeneutice za východisko Ricoeurovo *seconde naivité*, protože smysl nevnímá jako druh objektivních historických dat, jako tomu bylo u Bettiho a Diltheya, a ani jako výsledek naší interpretace, jako tomu bylo u Gadamera a Derridy. U Gadamera sice vnímá pozitivně, že zrušil archeologickou snahu romantismu vstoupit do světa autora a přišel s teorií splývání horizontů mezi textem a současnou situací. Uznává, že tento koncept velmi ovlivnil teologii a především ekumenismus. Houtepen ale sleduje skeptický výklad Heinze-Günthera Stobbeho (*Hermeneutik – ein Ökumenisches Problem: Eine Kritik der katholischen Gadamer-Rezeption*, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, 1981), podle kterého Gadamer nezná cíl porozumění a nesnaží se o lepší porozumění. Proto jej Houtepen nepovažuje v ekumenické hermeneutice za užitečného, ale obrací se k Ricoeurovi, který zdůrazňuje, že je pravdu a význam možné uchopit jenom zprostředkovaně skrze symboly. Viz článek od Aukje Westra (Aukje Westra, „Ecumenical Hermeneutics: Criteria for Truth and Justice", in: Kurt Schori et al. (eds.), *The Living Tradition: Towards an Ecumenical Hermeneutics of the Christian Tradition*, Utrecht: Interuniversitair Instituut voor Missiologie en Oecumenica, 1995, s. 71–85), která porovnává hermeneutické modely Houtepena a Edwarda Schillebeeckxa a ukazuje, že tyto dva modely vzájemně korespondují.

[89] Andiñach, „Interpreting Our Faith: The Ecumenical Journey and Its Consequences", s. 277, opakuje je také Susan Durber, „On Ecumenical Hermeneutics", in: Best (ed.), *Faith and Order at the Crossroads: Kuala Lumpur 2004, The Plenary Commission Meeting*, s. 282. Také: „Jestliže chtějí církve dál hledat viditelnou jednotu, je nutné čelit výzvě, která je před nimi, a to je přejít od vzájemného porozumění k vzájemnému uznávání." *A Treasure in Earthen Vessels*, § 34.